

Zamárdi zárás

Kaposi László

Remek társasági esemény részesei lehettünk 2013. augusztus 11-én, vasárnap délután: lányaik, fiaik és a színjátszás révén sok ismerős találkozhatott. És láthatták a gyerekeiket színpadon: a játéuk pedig élvezetes volt. Időjárás és a hangulat nagyszerű. Mindenki elégedett. Én is.

Az a tény, hogy a nagy múltú visszatekintő, és remélhetőleg további szép jövő előtt álló zamárdi tábor újabb és újabb korcsoportokra gyakorol jelentős hatást, természetesen magával hozta, hogy a kirepülők visszatérnek, és a következő nyarakon már szép számmal vannak közöttük diákszínjátszó körök is. Ennek következménye, hogy indulnak nekik is csoportok, és születnek a táborban – a gyermekszínjátszók produkciói mellett – ifjúsági színházi előadások is.

A táborzáró bemutatón az előadások közel fele (időtartamban jóval több, mint a fele!) ennek az életkori tartománynak volt köszönhető. A szép számú (a gyerekeknek, a pedagógusoknak és/vagy magának a tevékenységnek „elkötelezett”) nézősereg hármát is kaphatott az idősebbek játékból, és nézhetett négy gyerekelőadást is. De ha szigorúbban nézzük, akkor máris pontosíthatok, hiszen ez utóbbiak közül egy a határon volt: ide is, oda is sorolható lenne.

Mivel diákszínjátszóktól – tábori körülmények között is – más várható el, ezért náluk színházi megközelítéssel is szigorúbb lehet a mérce. Ezt jelezzük, és a véleménynyilvánítás mint feladat elől szívesen kifarolnánk, de tudjuk, teljes mértékben nem úszhatjuk meg... Diákelőadásokban erősen vegyes kínálatot hozott a zamárdi tábor: volt olyan játék, amiben jó képeket láttunk, jó dalokat hallhattunk, ahol remekül használták a rendelkezésre álló természetes és épített szabad tereket (Papp Gábor csapatától: *Megyek az úton lefelé* címmel). Olyan előadás is volt ezen a napon, amiről az volt a legerősebb benyomásunk, hogy egy hosszú, helyenként határozottan szószátyárnak tűnő (rendkívül epikus) anyagot még a rokonszenves fiatal felnőttek és diákszínjátszók sem képesek átlelkesíteni (*Gyertek össze!* – Kovács Zoltán rendezésében, *A kültelki Buddha* c. regényből kiindulva). Nem képesek mássá tenni, mint ami: vagyis kutyából nem lesz szalonna. Miután kissé rácsodálkoztunk erre a népi(esch) bölcseségre (annak tűnő valamire), említsük meg: az az érzetekkel társuló gondolat is erősen megmaradt, hogy milyen kár azért, ha a felnőtt színházi manírok megjelennek a fiatalok játékbán, és azért is kár, ha időben jóval többet töltenek a színpadon, mint amit jelenléttel bírnak. Volt még egy előadás, amit a leltár miatt említek csak, lévén nem sikerült megnéznem (*Sörgyári capriccio* címen, nyilván Hrabal regényét használva kiindulási pontként).

Foglalkozunk azzal, amiről eredetileg is írni akartunk: a gyerekekkel végzett intenzív munka lenyomataival, a tábori munkát záró gyermekszínjátszó bemutatókkal!

Az említett vasárnap délután a legfiatalabbak kezdtek. Velük a tábori „beugró szereplő”, Lovai Ágota dolgozott (Kovács Éva helyett szállt be). Úgy tűnt a játékból, hogy a csoport egyhetes életében a tréning lehetett a leginkább hangsúlyos, mivel a bemutatójuk színpadi értéket viszonylag keveset hordozott. Van ilyen. A gyerekek deszkákra léphettek, amelyek, ha a világot nem is, de azért valami fontosat biztosan jelentenek (ma is). A szülők láthatták gyermekeiket a színpadon, ez a primer igény kielégített, sokkal többről itt nem volt szó (tegyük hozzá: ez sem kevés).

Értékesebb volt színházilag a következő életkori csoporthoz tartozók játéka. Ezzel a viszonylag kis létszámú csoporttal – tizenkét gyerekről van szó – két felnőtt dolgozott. A csoport vezetője, Fodor Éva, lapunkban részletesen beszámol munkájukról – a részleteket, de akár azt is mondhatnánk, hogy a lényegi elemeket lásd ott. Az állomás (a csoport játékbán „Á lomás”) mint gyűjtőhely, ahol emberkertünkben nagyon sokféle lény megfordul, ami összehoz és szétszed bennünket, ami a találkozások és elválások helyszíne, tartalmilag mindenképpen érdekes lehetőségeket kínál. Viszonylag könnyűnek tűnik ehhez a tranzitállapothoz kibányászni anyagot olyan gyerekekből, akiknek élményük feltehetőleg rengeteg: akik úgy élhetik a világot, hogy az számukra ingerszegénynek nem mondható (színjátszó rendezőkkel és drámapedagógusokkal a szülői szerepben inkább attól kellene tartani, hogy ingerből túl sok is jut a gyerekeknek). Már csak az a kérdés, hogy a sok és szerteágazó élményt sikerül-e valahogyan artikulálni, színpadképesé tenni. Ez a feladat cseppet sem könnyű, ismerjük be. Messzemenően nem volt eredménytelen az a küzdelem, amit ennek érdekében folytatott a rendező és csoportja. A

felvillantott etűdökből, ki nem bontott, de jelzett sorsokból, történetekből olyan kép rajzolódott ki, amit szívesen személtünk. Színes, gyerekjátékos elemek kerültek be, amelyeknek egyszerre volt súlyuk és humoruk.

Jegyzetek az előadáshoz:¹

Á lomás

A kezdet: sok érdekes figura be- és felvonulása. Elindított akcióik gyakran még a színpad széléig sem tartanak. Olyan sűrűn van ez így, hogy gyanús, rendezői elképzelés (figyelmetlenség nem lehet, hiszen nem „első könyves” kolléga munkáját nézem). De ha koncepció, akkor mi a jelentése, mi az értelme? Felvillantanak valamit a játékosok, amit csinálnak, és az érdekes, viszik a figyelmünket, majd hirtelen eldobják azt: amit nézünk, nem fut ki, nem fejeződik be, csak ráindít valaki egy másik akciót a színpad egy másik pontján, ami nem biztos, hogy érdekesebb, és így lehet, hogy a néző nem is vált. Avagy megteszi, de ehhez már az a túlzott szerzilizmus kell, ami nem sok jót hoz: „igen, ez egy gyerekelőadás”. És az lesz pillanatokon belül a tapasztalata, hogy az egymást követő elemeknek inkább ahhoz van köze, hogy mit tudnak megjeleníteni a gyerekek, de nem adnak jelentéssel bíró összképet. (A háttérben ismerős probléma áll: a néző figyelmének fókuszálása mint állandó rendezői feladat.)

De ez a csoportos jelenet csak afféle nyitány, keretjáték. A darab igazából a következő jelenettel indul el: „kedves állomásfőnök úr” – az állomásfőnök álma; egy napja, felvonulnak a tiszteletére, kórusban köszöntik stb.

A harmadik etap: megint sokan jönnek... Úgy indul, mint az előbb, az állomásfőnök álmánál, de most nem álomban, hanem a valóságban vagyunk: mindenestre jóval hétköznapibb a jelenet.

Csoport – és benne teljesen új figurák csoportja jön be. Három lány, a kapcsolatuk, és annak problémája (nélküled megyünk a fesztiválra) – ez a jelenet sem ér véget, csak úgy ráindul egy másik. Anya és lánya: a lány nem akar táborba menni, mert izgul, fél tőle.

Egész csoportos kavarodás: talán csak a helyszínváltást kívánja jelezni? Egyéb színpadi jelentésére nem tudtam rájönni. „Nem tudják, hol kezdődik a tábor?” – ezt kérdezi az egyik szereplő... És máris a táborban vagyunk – vagy mégsem? Továbbra is a pályaudvaron? Mint helyi nevezetességeket mutatják be egy külföldinek a tábor régi tagjait, „öskövületeit”, Kis Tibort, Kovács Zoltánt (akkor a táborban)... Visszajön az első jelenetben már behozott tolvaj figurája, akit már rég nem láttunk (vagyis akkor megint az állomáson vagyunk, és talán nem is volt közben jelenetváltás?). És hosszan elkezd a tolvajról szólni a játék. Arányokban is erőssé válik, ezzel jelentőssé és jelentéstartóvá. De kérdés, erről akarnak-e előadást készíteni? És persze az is kérdés, hogy ez a rész hogyan viszonyul a többihez... Közben az ártatlan és gyanútlan pénztáros figurája egyre inkább feltöltődik: olyan ember, aki utána viszi a rablónak az elejtett, ott felejtett AK-47-est.

Az utcazenész (őt már láthattuk az első jelenetben) és haverja, aki vasúti dolgozó, és szembeszáll az állomásfőnökkel. Az állomásfőnök rossz főnök, goromba a beosztással. Ezzel a figurával talán nem is lenne érdemes menni, az ő álmába nem kéne beköltözni. Bár vele kezdődött a darab, de eddig nem volt arca, vagy ha volt, nem ilyen volt. Ha ilyennek akarjuk ábrázolni, akkor miért nem így exponálta a darab?

Ahogy a gyerekek körbemasíroznak a színpad előtt és mögött, a „vonatozás”, az szép játék. „Függönyként” is működik és „zárlat” helyett is kitűnő. Az is remek ötlet, hogy fantasztikus útirányon át egyszerre minden-hová megy a vonat. Kassára is: ez szépen kijátszott poén (a rabló jelenetében a Kassa/kassza félreértésből indul, és itt fut ki a motívum).

Eltelt a nap: 20 percen belül bezár az állomás (ezt ma már hallottunk egyszer), hirdeti a pénztárosszembemondó.

„Hol kezdődik a tábor?” – ezt kérdezi az egyik szereplő ismét, és nagyon sokszor. (Nem azt, hogy mikor... Ennek mi értelme van?)

Az állomásfőnökről a végén derül ki, hogy ő nem megy haza aludni. Ő elhivatottan végzi a munkáját. Ez jó. És az is, hogy ilyenkor szereti a munkáját a legjobban: amikor rend, csend van – amikor nincs utas.

A következő jelenetben az a kislány válik (túl)súlyossá, aki nem akart a táborba menni. Hirtelen ott is terem az anyukája. Újra megbillenek az arányok, most elkezd róla szólni a történet...

Amikor ismét visszajön a csoport, akkor már csak egy finálé miatt. „Reppelnek.” Kár érte, mert egyrészt gyengén teszik, másrészt pedig felveszik vele a divatjamúlt és erősen megkopott egyenruhát – egy ideje mintha kötelező lenne a mai kontextusban játszó gyermekszínpadi előadásokban valami ilyesmit csinálni... Nincs műfaji előítélet részemről: örömmel hallgatom, ha tartalmas és szellemes a szöveg, ha valóban jó a ritmus, és főleg akkor, ha azt nemcsak az ének, hanem a testek, a mozgás is hozza. Egyéb esetekben inkább mellőzném... Mint itt is.)

¹ Mivel az előadások megnézhetőek az interneten, nem gondoljuk feleslegesnek a bőséges jegyzetanyag közlését. A csoportvezetők dolgozatai és a külső megfigyelő visszajelzései együttesen – jó esetben – módszertanilag is érdekes összképet adhatnak. (A szerk.)

18 perces az előadás. Időben a tábori realitásokat figyelembe vevő játék. Minden csoporttagnak van benne dolga. Lehet, hogy inkább az egyéni ötletek és képességek szabályoztak egy sor dolgot, és nem a jelentésteremtés. Sőt, egyes pontokon úgy tűnt, hogy a szereplők nemcsak a képességeik alapján kapták a feladatot, hanem a megmutatkozási vágyaik szerint is: akikben nagyobb volt az exhibíciós szükséglet, azok többször kerültek jelenetbe és középpontba.

Kitűnő csoportvezetői munka: rendezőileg több ponton is adóssággal (és hadd írjuk ide: tudjuk, táborban vagyunk, kevés idő állt rendelkezésre).

Megnézhető: <http://www.youtube.com/watch?v=JZlQoeXf7aM>

Rendkívül nagy létszámú a következő színpadra lépő csoport: tömeg, 20 fő felett. A sok szempontból is vegyesnek tűnő csoport játéka kapcsán időnként a „szervezett színpadi káosz” volt az alapélmény: lehet, hogy pillanatnyilag nem teljesen érthető, miért az történik, ami éppen, de olyan tisztán csinálják, hogy igazából lassan már bármi jöhetne bármi után. Nyilván nem kicsiszolt műalkotást kaptunk – bizonyos részeiben sokkal inkább színjátszós-drámás happeningnek tűnt mindaz, amit láhattunk.

Jegyzetek az előadáshoz:

Nem mondhatom meg senkinek, megmondom...

(28 perc, nagyon sok és hosszú anyag)

Szünet és a nézőtér átrendezése után vagyunk: ugyanis a következő előadás a fent mellett használja a „lentet” is: vagyis a nézőkkel egy síkban lévő játszóhelyként, „előszínpadként” a küzdelmes munkával felszabadított teret. (Nem is olyan könnyű ez, amikor tele van nézőkkel...)

Az első csaknem öt perc egészen erős: bevonulnak, de úgy, hogy azt lehetne gondolni, a rendező eltévesztette az életkort. Sajnos van ilyen a gyermekszínpájszásban, nem az életkoruknak megfelelő játékot kapták a gyerekek, dedózni fognak a nagykamások... Aztán dehogya!! A kézen fogva bevonuló csapat pillanatokon belül idézőjelbe tesz minden addigit, a bevonulás átmegy menetelésbe, közben jönnek a jövőre vonatkozó észrevételek, mi legyek, vagy mi leszek, és máris, mint az amerikai tengerészgyalogosok, masíroznak előttünk a jövő felé, megpakolva azokkal a terhekkkel, amiket mi tettünk rájuk. És pakoltunk rendesen – ha akarták, ha nem. Nagyon hamar előkerül az, hogy mi és ki számít itt ma sikeresnek, hamar bejön a képbe a pénz is.

Aztán megyünk be a családba: „anyázunk” egy kicsit (é. tőle akarunk kérni valamit, avagy nála elérni azt, amit éppen; a válasz persze erőteljes „nem”); az apa nem is hallgatja meg a kérést, kapásból az anyához küldi a gyereket. Így kerültünk családi csapdába. Aztán persze jön a szülők közötti veszekedés. És a banálisán egyszerű (és kommersz) kamasz válasz: megszököm. De *mikor?* – jön a kérdés, és persze a *hogyan* sem olyan egyszerű. *Éljen a szabadság!* És máris itt van a két szülő a fenytéssel: hogy képzeled, hogy órákra eltűnsz? És a szülői fenyegetés-zsarolás aktuális, naprakész változata: „megváltoztatom a Facebook-jelszavadat – még nem tudom, hogyan kell, de majd kitalálom”. És ez a fenyegetés mindent visz.

Blokk vége. Váltak is a szereplők: lejönnek a színpadról, közvetlenül a nézők elé.

Szemben ül egymással szülő és gyerek. A többieknek hosszan nincs dolguk. Nézők ők is. Mintha műfajt váltottunk volna: hirtelen formák köszönnek be a drámapedagógiai tanári gyakorlatból, tanári irányítás nélküli változatokban. És persze, tudjuk, hogy ezekhez (vagyis ahhoz, hogy a formák segítségével mélyebb tartalmakat bonthassunk ki) kell a tanár. Amúgy merő formalizmus az egész. Itt és most a Kerekasztal vitaszínházának imitációja folyik. Hogy ki kicsoda, és miért szól bele abba, amiről mások beszélnek, ott, a vitaszínházban nem kérdés. Itt, ha már egyszer leültünk (álltunk, kinek mi jutott, mert annyian voltunk) színházat nézni, talán mégis csak jogos lehet ez a kérdés: te, aki most éppen beleszólsz ebbe a beszélgetésbe, ki vagy és mit akarsz. Hát, ezt is megértük!!! Eddig a „tréning színháznak” az a változata volt ismert nálunk (ezer variánsban), amikor a szabályjátékok, a tréning gyakorlatai jelentek meg az előadásban. Tükröztek és vakvezettek a gyerekek a színpadon oly sokszor, mintha ezek a játékok önmagukban művészei formákat adnának (azon kívül, hogy ismerős a gyerekek számára, hiszen ők találkoznak azokkal a hétköznapijaikban: a próbákon). A vita egyre hevesebb lesz, kiválik valaki, egy fiú, aki egyre nagyobb hévvel vonódik be a vitába, de hogy ki ő, azt nem igazán tudjuk.

Miután a vita valahogy lezárul – egy látszólagos győzelemmel –, következik valami más: egy születésnap bulira érkeznek a vendégek, mindenki beszél jó alaposan – köszönésképpen – a házigazdának. Úgy tűnik, hogy ebben a közegben ez a természetes, mert amikor az egyik érkező nem teszi ezt, akkor kiderül, nem is tartozik közéjük. Aztán mindenki betódul, majd ki. De amikor lerohannak oda, ahonnan bejöttek, kiderül, hogy ezzel ők még színpadilag továbbra is bent vannak... Kiderül a jelenetből, hogy senki nem az ünnepelt miatt jött ide. Ezen fennakad az ünnepelt, de aztán mégis túlteszi magát (mitől, hogyan?), és lejön a többiekhez. Nem tudjuk, hogy ő ezzel hová ment, de aztán kiderül, hogy kilépett szerepéből, befejezte a jelenetet. (Aktuálisan ennyit a térhasználatról.)

Jön egy lány, egyedül. Monologizál... A másik kb. 20 csoporttag letről nézi... A szerelemről beszél, a megcsalattatásáról. Vállaltan és erősen közhelyes, amit mond. Aztán párosok mennek fel, ülnek le mellé, és mindenki a maga szerelmi bajáról, nyűgéről beszél. Olyan, mintha mások szövegeit mondanák a gyerekek, mert eddig a darabban az összes mondat hihetőbb, hitelesebb volt.

Új témára váltunk. Nem mintha az előzőt kidolgoztuk volna – teljes bizonytalanságban lehet tartani azt a nézőt, aki esetleg keresné a kapcsolódási pontokat két, egymást követő esemény között. Ennek hiányában azt nézzük, hogy mi az, ami éppen történik, más esélyünk nincs: az egyes, egymástól független pillanatok minősége határozza meg, hogy mit gondolunk, mit érzünk. Mert nincs történet, és semmi más, ami átvinne az egyik pontról a másikra. Vigyázat, ez rendkívül kockázatos! Elég egyetlen gyenge pont, és máris elengedjük, pontosabban elveszítjük a nézőt. Itt a belépő párosokkal a fél csoport játszik egy kicsit, a többiek ismét csak nézik őket. Utána ezek a párok némajátékban játszanak: gesztusok és (elutasító) válaszok. (A többiek továbbra is nézők, dolguk semmi.) A némajátékból is lehetne nyelv, nem lesz, csak egy betétjelenet, egy epizód. De mintha minden csak epizódokból állna itt. (Ezek jönnek egymás után, és nem állnak össze.)

A csoport fent, a nézőknek háttal, a színpadon, lent újra két szék, páros jelenet következik. Aztán egyszer csak a szereplők egyike, a párosból a fiú kifordul a nézők felé, és most éppen a színházi nevelési programok egyik, napjainkban unalomig ismételt patentje jön be: az, amikor a színész-drámatanár (szereplő) kifordul a nézőkhöz, és megkéri őket, hogy adjanak tanácsot (neki), mit is tegyen. A nézők itt adnak, bőven. Kicsik és nagyok egyaránt. Nem zavarja őket semmi – hogy gyerek a kérdező, az végképp nem –, és ez nagyon jó. Az sem zavarja őket, hogy a játszott szituáció (a fiatalok egy éve járnak, és a páros egyik tagja külföldre mehet egy egész évre; a kérdés: menjen, ne menjen?) jó néhány évvel fölé van löve a szereplőknek. Bár, ha így folytatódik az elvándorlás, akkor előbb-utóbb már általános iskola után indulnak majd nyugatra a fiataljaink. Gyerekektől és felnőttektől egyaránt jönnek a válaszok. Nagy nevetések (egymás tanácsain, ötletein) a nézők részéről – ami megszületik így, az hatásos közösségi aktus. Egyetlen kis bökkendő: értelmileg foglalkoztatnak bennünket, érzelmileg nem. Ezzel lemondunk valami fontosról. Talán éppen a színházról.

Kiderül, hogy a szereplő nem pontosan magyarázza a formát: nem csak beszélgetést akart kezdeményezni, hanem a fórum-színház keretei között azokat a tanácsokat, amiket kapott a nézőktől (rengeteget kapott, ennyivel játszóként semmit nem lehet kezdeni, legfeljebb csak szabadon szelektálni), vagy abból valamit be is építené a játékába. Nem sikerült neki, és talán nem is véletlenül: részben színészi, részben tanári feladatról van itt szó. Majd a fiút játszó szereplő az egészet lezárta egy „előkészített” jópofa tirádával: ez betanult (de legalábbis lepróbált) volt. Volt benne egy szép visszacsatolás a táborra. Sikeres magánszám nézői lehettünk – és húsz csoporttársa hosszú időre nézővé tétetett. Fegyelmezett és lelkes nézők voltak...

Aztán a visszacsatolást követően már maradunk is a gyerekek életénél, sőt, a tábornál: a forma az „intézményszerű elbeszélés egymás mellett”, vagyis párhuzamos monológ-töredékek, mindenkinek van egy vagy két mondata, ezek szólnak egymás után, de egymástól függetlenül, többnyire jól poentírozva. Jelenet nincs, csak szöveg- és tömeghatás: a gyerekek (ha jól sejtem) a civil tartalmakkal (is) operálnak.

Hatásos ez is.

Megnézhető: <http://www.youtube.com/watch?v=5O4KCRVJq0U>

A leginkább kiértékelte alkotás az volt, amit Kis Tibor készített a gyermekszínjátásból kifelé tartók csoportjával: a gyermekszínjátás találkozójáról ismerős arcok sora, tehetséges fiatalok. Az inspirációt az *Allatfarm* című Orwell kisregény jelentette – szerencsére meglehetősen szabadon kezelték a művet. És szerencsések vagyunk abban is, hogy nem színpadon játszottak, hanem egy nagyobb füves területen, továbbá jóval besötétetés után. Ehhez járult a mesterséges világítás: mindez együtt atmoszférateremtő elemek sorát adta. A csoport erős jelenlétére, a csoport által alkotott térformákra, kevés és gondosan megválasztott tárgyra (egyetlen példa: a medicinlabdák mint telitalálat!) építő előadás azt a színházi nyelvet beszéli, ami sokunk számára ismerős, ami sokunk által kedvelt. (Nemrégiben hallottam olyan megközelítést, ami szerint ez a nyelv már idejétmúlt... Érdekelne, hogy aki annak gondolja, mit alkalmaz helyette... Aztán, ha erősebbet, hát, legyen neki igaza!) A diákszínjátások gyakorlatára emlékeztető rendezői megoldások izgalmas élményt jelentettek – mindez jó játszói teljesítményekkel társulva szép előadást eredményezett.

Műhelynaplónk nincs – így jegyzetek sem lesznek. Most nem. Ugyanis azt reméljük, hogy a rendező eddigi gyakorlatának megfelelően (nála tovább élnek a táboros darabok) találkozunk még az előadással. Örömmel állnánk elébe...

Megnézhető: <http://www.youtube.com/watch?v=JlJmXbc7VeA>

A gyerekek és fiatalok érdekes, izgalmas színjátásos tevékenységét, a várt és kívánt közösségi élményhez jutását a sokszorosán kipróbált, begyakorlott tábori program és rend, valamint a biztos alapot jelentő, háttérben maradó, önmagukat nem exponáló szervezők – Gaál Anna, Makra Borbála – gondos munkája tette lehetővé.